

Міжнародна напруженість, ескалація перегонів озброєнь і, тим більше, військові дії створюють величезні перешкоди реалізації етичних норм та миротворчої функції Олімпійського спорту, завдають істотних збитків, інколи ж призводять до катастрофічних наслідків для міжнародного спорту [2].

Проте, наказом Міністерства молоді та спорту України «Про деякі питання проведення всеукраїнських спортивних заходів в умовах воєнного стану» №1587 від 28 травня 2022. «...дозволено організацію проведення в окремих місцевостях України з дотриманням умов безпеки, передбачених законодавством про воєнний стан» [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маляр Н.С., Маляр Е.І. Етичні аспекти сучасного спорту: Методичні рекомендації / Тернопіль, ЗУНУ: Економічна думка, 2024. 17 с.
2. Маляр Е.І., Маляр Н.С. Негативні фактори, які впливають на реалізацію миротворчої функції олімпійського спорту Олімпійський рух на теренах України – минуле та сьогодні. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. За заг.ред. Огністого, А.В., Огніста К.М. Тернопіль: В-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 151-155.
3. Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про деякі питання проведення всеукраїнських спортивних заходів в умовах воєнного стану» №1587 від 28 травня 2022.

Інна Марків

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності,
Західноукраїнський національний університет*

ОЦИФРУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ У ВИКЛИКАХ ВІЙНИ

Оцифрування документів архівними установами як спосіб копіювання, масово застосовують з початку ХХІ ст. Це дозволяє спростити роботу архівістів та пришвидшити пошук необхідних документів. Світова тенденція, що сьогодні активно підтримується фінансово, – це створення цифрової архівної спадщини. Багато архівних служб світу вже оцифрували значну кількість архівних документів. На часі – диджиталізація документів НАФ України, яку слід розглядати як стратегію забезпечення збереженості національної культурної спадщини або частини культурного надбання українського народу.

Як відомо, Росія систематично обкрадає українські архіви з ХVІІІ ст. Сучасна війна Росії проти України надзвичайно негативно вплинула на українські архіви. У 2014 році абсолютна більшість архівних документів на Донеччині та Луганщині була захоплена. І лише незначну їх частину вдалося вивезти. На Харківщині були неодноразово пошкоджені будівлі, але немає фактів викрадення чи знищення документів. А в Херсоні склалася найкритичніша ситуація, тому що дуже швидко сталося захоплення міста й, відповідно, державного архіву області, а отже, за період тимчасової окупації росіяни великою мірою пограбували архіви – викрадено до 40% архівних фондів.

Документально підтверджено, що втрати Національного архівного фонду від початку повномасштабного вторгнення РФ – на рівні 0,3% від стану фонду на 1 січня 2022 року. Невідома ситуація на окупованих територіях чи в сірій зоні, але втрати можуть бути максимум 1,5%. Це набагато менше, ніж у 2014 році, коли почалася агресія Росії у Криму й на Донбасі. Тоді Україна втратила 8% Національного архівного фонду.

Тобто російсько-українська війна кардинально змінила ситуацію в архівній галузі України. В умовах війни питання збереження та удоступнення документів загострилися. Та попри все, український досвід є достатньо позитивним. Державна архівна служба України навіть реалізувала спільно з Міжнародною радою архівів проєкт з оцифрування та створення методичних рекомендацій, як взагалі архівам діяти під час війни. І цей досвід може бути релевантним для всього світу. Тобто Міжнародна рада архівів вважає, що так, як діяли українські архівісти, може бути корисним для інших країн.

Саме завдяки міжнародній діяльності українська архівна справа як галузь культури працює і навіть розвивається під час війни. У 2023 році система державних архівів України встановила абсолютний рекорд із темпів оцифрування. За два роки війни українські архіви оцифрували більше, ніж за всю попередню історію свого розвитку. Якщо конкретно, то у 2023 році було створено 21 млн. цифрових копій документів (це понад 500 тис. справ), що вважається надзвичайно багато. Тобто темпи оцифрування за період початку 2020 – початку 2024 років зросли у 15 разів. Зараз Україна має усі шанси увійти у топ-5 країн щодо темпів оцифрування. Це можливо лише завдяки міжнародній підтримці.

Слід врахувати, що до 2019 року оцифрування архівних інформаційних ресурсів відбувалося повільними темпами, українські архіви залишалися одними з аутсайдерів в Європі з оцифрування документальної архівної спадщини. Щоб пришвидшити оцифрування (а відповідної державної програми для цього не існує), Державна архівна служба України й американська корпорація FamilySearch International у червні 2020 року уклали меморандум про співробітництво, метою якого є оцифрування документів Національного архівного фонду України генеалогічного характеру та створення фонду користування на такі документи. Станом на кінець 2023 року 22 державні архіви також уклали угоди з цією компанією. FamilySearch International – некомерційна генеалогічна та сімейно-історична організація, що має колекцію записів, ресурсів і послуг, покликаних допомогти людям більше дізнатися про історію своєї родини. На сайті товариства є доступ до величезних генеалогічних ресурсів, скопійованих з архівів та бібліотек усього світу, в тому числі й з України. Всі, хто цікавиться історією своєї сім'ї, досліджує життя своїх попередників можуть увійти у систему найбільшого в світі онлайн ресурсу родинної історії, створеному також українською мовою: <https://www.familysearch.org/uk/>.

Упродовж 2021 року Державна архівна служба розробила програму оцифрування архівів на 2022–2025 роки. Її затвердили наприкінці 2021 року. У програмі беруть участь усі центральні державні архіви, державні архіви областей, столиці, галузеві державні архіви Міністерства оборони України й Міністерства закордонних справ України. Разом із державними архівами оцифруванням також займаються Державний центр збереження документів

Національного архівного фонду, Благодійний фонд «Меморіал Голокосту «Бабин Яр», Мукачівська греко-католицька єпархія тощо.

Згідно з даними Державної архівної служби, станом на 1 січня 2024 року державні архіви оцифрували 3,5 % документів і 47 % описів справ на документи Національного архівного фонду, що зберігаються у 7 центральних державних архівах України та 25 державних архівах областей й Києві. Лідерами з оцифрування архівних інформаційних ресурсів є Державні архіви Полтавської, Хмельницької, Кіровоградської, Київської та Чернівецької областей. Серед центральних державних архівів активно цифровізується Центральний державний історичний архів у м. Київ та Центральний державний історичний архів у м. Львів.

Варто зазначити, що Державній архівній службі допомагають й українські компанії. Зокрема, «Архівні інформаційні системи» – перша та єдина в Україні компанія, яка професійно й системно працює в галузі масового оцифрування архівних та бібліотечних колекцій, а також впроваджує інформаційні технології у цих галузях. Вона є представником німецької компанії Zeutschel, що спеціалізується на професійному обладнанні для сканування.

АІС має унікальний досвід та можливості, за 15 років діяльності – мільйони копій, десятки проектів, клієнтів і партнерів в Україні та за її межами, найбільший парк професійного обладнання в Україні, сотні тисяч сторінок удоступнених онлайн архівних та бібліотечних колекцій. АІС, як і інші українські компанії, як правило, виступає підрядником, до якого заходять грантові кошти, а у відповідь компанія надає обладнання у рамках тристоронніх угод.

Також «Архівні інформаційні системи» розробили власну систему для комплексної інформатизації архівів ARCHIUM. Це програмний комплекс, який дозволяє створювати та представляти онлайн окремі документальні колекції, а також формувати комплексні електронні ресурси державних архівів значного обсягу. Створені в результаті оцифрування високоякісні зображення документів (так звані майстер-копії), оптимізуються для онлайн-перегляду та завантажуються до ARCHIUM. Ці документи і можуть переглядати користувачі електронного архіву у вільному доступі.

Користування електронним архівом значно спрощує та пришвидшує процес пошуку необхідних матеріалів. Раніше в архів потрібно було прийти фізично, замовити документи і повернутися через деякий час, щоб попрацювати з ними у читальній залі архіву. Інколи навіть виникала необхідність поїхати в архів, який знаходиться в іншому місті. На це могли йти місяці. Тепер на пошуки йдуть хвилини завдяки повнотекстовому довідковому апарату. Люди з будь-якого куточка планети та в будь-який час можуть знайти оцифровані та представлені на ресурсах архівів необхідні документи чи замовити їх до читальної зали.

У 2022 році Державна архівна служба України запустила пілотний проєкт: на базі онлайн платформи ARCHIUM було презентовано програму Міжархівний пошуковий портал – це інтегруюча система з об'єднання платформ, які реалізують окремі державні архіви. Програма дає можливість доступу через єдине вікно до цифрових ресурсів архівів в режимі 24/7. Цей вебсайт об'єднує у єдиному пошуковому просторі електронні ресурси державних архівів, а також окремі тематичні цифрові колекції документів. Пошук має гнучкі налаштування,

є морфологічним та здійснюється за повними текстами довідкового апарату, представленого на локальних ресурсах, а саме: за назвами фондів, історичними довідками до них, анотаціями до фондів та описів, заголовками справ і документів, а також серед позицій покажчиків, що є аналогами традиційних архівних каталогів. Проект створено компанією «Архівні інформаційні системи» у співпраці з Державною архівною службою України.

Наразі система ARCHIUM впроваджена у восьми архівних установах, які долучені до Міжархівного пошукового порталу. Усі ресурси останнього розміщено у хмарі GigaCloud. Переваги збереження резервної копії за допомогою хмарних технологій очевидні, йдеться про ліцензованого провайдера, а отже про КСЗІ не слід турбуватися (КСЗІ – комплексна система захисту інформації – вимоги, які встановлюються адміністрацією Держспецзв'язку щодо захисту інформаційних державних ресурсів). Станом на зараз за хмару архіви сплачують кошти, які вони отримують від реалізації міжнародних проєктів з оцифрування. Коли більшість українських архівів доєднаються до хмарного репрезентаційного проєкту, держава має взяти на себе зобов'язання щодо щорічної оплати послуг розміщення у хмарі. Інша копія оцифрованих архівних документів зберігається у міжнародних партнерів, як гарантія надійності (зокрема, у компанії FamilySearch International). Третя копія – на жорстких дисках або інших носіях безпосередньо в архіві.

Отже, оцифрування забезпечує збереженість архівних документів, покращує матеріально-технічну базу архівів внаслідок співпраці з міжнародними партнерами та пришвидшує удоступнення інформаційних ресурсів, адже оцифрування без цифрової репрезентації у сучасному світі немає сенсу. У наш час найбільше актуалізується проблема збереження архівної інформації в умовах загроз. Війна – це квінтесенція всіх видів небезпек, ризиків і викликів (мілітарного, адміністративного, кліматичного характеру тощо), які можуть загрожувати збереженню національної культурної спадщини загалом, і архівів зокрема. Диджиталізація – єдиний спосіб убезпечити архівні колекції від втрати, навіть у разі знищення оригіналів через обстріли, розкрадання або інші форс-мажори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. У 2023 році держані архіви оцифрували у 15 разів більше документів, ніж у 2018. URL: <https://bit.ly/3XKdnIO>
2. Україна може увійти у топ-5 країн щодо темпів оцифрування архівних документів — Хромов. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=104092>
3. Анатолій Хромов провів лекцію для студентів Львівської політехніки (youtube.com). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=N6laskL28GQ>
4. Архівні інформаційні системи. URL: <https://arinsy.com/>
5. FamilySearch. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/FamilySearch>
6. Міжархівний пошуковий портал URL: <https://ukrgenealogy.com.ua/viewtopic.php?t=11805>